

Justisdepartementet
Lovavdelingen
Postboks 8005 Dep
0030 OSLO

31. august 2008

BESTEMMELSER OM ÆREKRENKELSER I STRAFFELOVEN 2005 – HØRINGSUTTALELSE FRA NORSK JOURNALISTLAG

Det vises til Justis- og politidepartementets høringsbrev av 30.05.2008 med forslag til nye regler om ærekrenkelser. Nedenfor følger høringsuttalelse fra Norsk Journalistlag (NJ):

1. Innledning:

Norsk Journalistlag er positiv til at departementet har igangsatt et arbeid for å gjennomgå eksisterende bestemmelser om ærekrenkelser og utforme bestemmelsene slik at de i større grad gir uttrykk for rettstilstanden slik den er fastlagt i avgjørelser fra Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD). Disse avgjørelsene vektlegger ytringsfriheten sterkere i forhold til personvernet enn det norske domstoler har gjort. NJ mener det er på høy tid at den norske rettstilstanden kommer i takt med internasjonal rettsutvikling, slik at Norge også på rettsområdet blir en sterk forsvarer av ytringsfriheten og har en lovgivning som styrker og ikke begrenser medienes muligheter til å fylle rollen som samfunnets vaktbikkje.

NJ er derimot overrasket over at departementet velger å la førsteamanuensis Bjørnar Borvik skrive høringsforslaget, ettersom Borvik i flere publikasjoner har uttrykt seg kritisk til den ytringsfrihetsvennlige utviklingen av rettstilstanden som har funnet sted i Europa og i Norge det siste tiåret. Det er således ingen overraskelse at det i Borviks forslag om ærekrenkelser er et hovedfokus på personvernensynet, og at han ikke i samme grad vektlegger statens plikt til å legge forholdene til rette for undersøkende og kritisk journalistikk som en viktig bærebjelke i et demokratisk samfunn. Når departementet i tillegg gir høringsinstansene en usedvanlig kort høringsfrist, minner dette lite om den forvaltningsrettslige plikten i norsk rett til å sikre god forberedelse av og styring med offentlige reformer og regelendringer.

Norsk Journalistlag organiserer redaksjonelle medarbeidere som har journalistikk som hovedyrke, og som i sitt daglige arbeid foretar frie journalistfaglige vurderinger. Vi vil i det følgende holde vår høringsuttalelse på et prinsipielt plan i forhold til temaet, og ikke kommentere alle enkeltheter i utredningen og det konkrete lovforslaget. Bakgrunnen for dette er at vi mener bestemmelser om ærekrenkelser må vurderes på et langt bredere og grundigere grunnlag enn hva Borvik har gjort, og vi begrenser oss derfor til de mer overordnede hovedelementene i utredningen.

2. NJs prinsipielle utgangspunkt

Det er en selvfølge at massemediene i alle demokratiske samfunn utgjør et institusjonalisert system for samfunnskritisk nyhetsformidling og plattform for debatt. En fri og uavhengig presse er blant de viktige grunnelementene for en demokratisk styreform og en vesentlig basis for kulturell utvikling i samfunnet. Regler om ærekrenkelser utgjør i dagens samfunn en av de mest sentrale betingelsene – både prinsipielt og praktisk – for slik pressefrihet. I tråd med de klare føringene som ble lagt i St.meld. nr. 26 (2003-2004) ”*Om endring av Grunnloven § 100*” s. 49, er derfor NJs grunnleggende utgangspunkt å bygge ned det rettslige vernet mot ærekrenkelser, og dermed styrke åpenheten og den offentlige samtale.

NJ er samtidig opptatt av å ivareta personvernet, og NJ ser blant annet at uredigerte nettdebatter og stadig mer kjendisjournalistikk kan utfordre privatlivets fred. NJ mener likevel at det finnes andre og bedre måter å beskytte personvernet på enn å opprettholde strenge straffesanksjoner i straffeloven mot ærekrenkelser, på den måten at journalister risikerer straffeforfølgelse og dom for å utøve journalistisk arbeid.

3. NJs generelle kritikk av høringsnotatet

Norsk Journalistlags hovedbudskap i denne høringen er å få frem at forslagene fra Borvik både er i strid med tidligere politiske utspill og lovforarbeider på området, og inneholder så mange upresise og ensidige kommentarer om gjeldende rett, at hele forståelsen av rettsområdet dermed blir misforstått og fordreid. Høyesteretts praksis har i de senere år gått i retning av en styrking av ytringsfriheten på bekostning av vernet for æren. Utviklingen skyldes i første rekke EMK artikkel 10 og EMDs praksis i klagesaker mot Norge og andre land. Det har således ikke funnet sted noen dramatisk endring i EMDs rettspraksis omkring EMK artikkel 8 som tilsier at den norske stat må stramme inn gjeldende rett, slik Borviks utredning gir inntrykk av. Vi viser her blant annet til Høyesteretts uttalelse i Mistenksaken Rt 2005 s. 1677 avsnitt 70, der det heter:

”Jeg kan ikke se at de nevnte avgjørelser inneholder uttalelser som gir holdepunkter for at EMD i senere tid har lagt mer vekt på vern av omdømmet ved bedømmelsen av om et inngrep i ytringsfriheten er nødvendig etter artikkel 10 nr. 2.”

Det er viktig for NJ å understreke betydningen av å ha et norsk pressekorps som respekterer personvernet. Samfunnet som helhet har en interesse i at enkeltmenneskers rett til privat- og familieliv samt omdømme blir beskyttet, og staten er forpliktet til dette etter EMK artikkel 8. Det er likevel interessant å registrere

hvordan Borvik minimerer betydningen av EMD-avgjørelsene mot Norge, og påstår at disse vanskelig kan oppfattes som en systemkritikk av norsk rett. Derimot overdimensjonerer han etter vår oppfatning Menneskerettighetsdomstolens avgjørelser om EMK artikkel 8. Norge har aldri blitt dømt for brudd på æresvernet. Vi har imidlertid fire ganger blitt dømt i Strasbourg for brudd på ytringsfriheten.

NJs raske gjennomgang av EMDs injurieavgjørelser for perioden 2006 til 2007 viser et totalantall på 25 saker, hvorav 14 av disse endte med krenkelse av EMK artikkel 10.¹ Tre av sakene konkluderte med ingen krenkelse av samme artikkel,² mens kun én slo fast at EMK artikkel 8 var krenket.³ Sistnevnte avgjørelse gjaldt påstander om at en navngitt journalist var skyld i en politikers selvmord, og har lite å gjøre med norske presseforhold. Dette er derimot ikke det virkelighetsbilde Borvik gir av EMDs injuriepraksis.

På samme måte legger vi merke til at Borvik, bortsett fra en kort kommentar i utredningens s. 19, unnlater å nevne at EMD i større grad de siste årene aksepterer unøyaktigheter og udokumenterte enkeltpåstander i saker om forhold av allmenn interesse, hvis mediets dekning av saken ut fra et helhetsperspektiv er tilstrekkelig balansert. Dette har sammenheng med at Domstolen, under visse omstendigheter, har fraveket kravet til sannhetsbevis ved ytringer om faktiske forhold, jf. for eksempel *Mc Vicar mot Storbritannia* av 7. mai 2002 §§ 83-87. Fokus har gått over til ytrerens aktsomhet, og i denne vurderingen legges det vekt på beskyldningens grovhet og i

¹ *Savitch mot Moldova* 11.01.2006, *Wirtschafts-Trend Zeitschriften-Verlag GMBH mot Østerrike* 27.01.2006, *Wirtschafts-Trend Zeitschriften-Verlagsgesellschaft M.B.H. (No. 3) mot Østerrike* 13.03.2006, *Stoll mot Sveits* 25.04.2006, *Raichinov mot Bulgaria* 20.06.2006, *Dammann mot Sveit* 25.07.2006, *Klein mot Slovakia* 31.01.2007, *Kobenter og Standard Verlags GMBH mot Østerrike* 02.02.2007, *Falter Zeitschriften mot Østerrike* 08.02.2007, *Boldea mot Norge* 01.03.2007, *Tønsbergs Blad mot Norge* 01.03.2007, *Österreichischer Rundfunk mot Østerrike* 07.03.2007, *Karman mot Russland* 14.03.2007, *Verlagsgruppe News GMBH mot Østerrike (No. 2)* 14.03.2007, *Dabrowski mot Polen* 19.03.2007, *Radio Twist A.S. mot Slovakia* 19.03.2007, *Kwiecien mot Polen* 09.04.2007, *Lombardo og andre mot Malta* 24.06.2007, *Filipovis mot Serbia* 20.11.2007, *Flux mot Moldova* 20.11.2007 og *Timpul Info-Magazin og Enghel mot Moldova* 27.11.2007.

² *Affaire Leempoel & S.A. ED. Cine Reveue mot Belgia* 09.02.2007, *Shabov og Tren mot Russland* 14.03.2007 og *Lindon, Otchakovsky-Laarens og July mot Frankrike* 22.10.2007.

³ *Pfeifer mot Østerrike* 15.11.2007.

hvilket omfang journalisten med rimelighet kunne anse sin kilde som pålitelig med hensyn til de gjeldende beskyldningene.

4. Nærmere om forslaget til opprettholdelse av straff for ærekrenkelser, vern om æresfølelsen og mortifikasjonsinstituttet

NJ er kritisk til Borviks forslag om å opprettholde straff for ærekrenkelser. Etter NJs syn er et slikt system demokratisk utfordrende, og vil kunne stramme inn det handlingsrommet for kritisk journalistikk som et sunt demokrati er fundamentalt avhengig av. Forslaget er likeledes i strid med tendensen for øvrig i andre europeiske land, der man velger å gå vekk fra straff som sanksjonsmiddel for ærekrenkende ytringer. I resolusjon 1577 (2007) går Europarådet i denne sammenheng så langt som å hevde at: *"The whole of society suffers the consequences when journalists are gagged by pressure of this kind."* (Punkt 12 siste setning).

For journalister er det en svært stor påkjenning å bli utsatt for straffeforfølgelse og eventuell dom for å ha utøvd kritisk og undersøkende journalistikk. Dette er tilfellet selv om det faktisk viser seg at straff i stadig mindre utstrekning brukes som en sanksjon mot ærekrenkelser. Etter NJs syn virker straff først og fremst preventivt, og er derfor et lite egnet virkemiddel for å få æren gjenopprettet. Dette tilsier etter vår oppfatning at anvendelsen av straff bør fjernes fra norsk injurierett, til fordel for de mer treffsikre virkemidlene erstatning og oppreisning.

På samme måte mener vi det ikke lenger er behov for noe vern av æresfølelsen, idet dette i dag i tilstrekkelig grad beskyttes i bestemmelsene om privatlivets fred. Æresfølelsen er neppe heller vernet av EMK artikkel 8, jf. for eksempel Gunnarsson mot Island 20.20.2005.

Også forslaget om å opprettholde mortifikasjonsinstituttet er i utakt med rettsutviklingen i den senere tid. NJ mener det ikke lenger foreligger noe tungtveiende argument for å beholde instituttet.

Mortifikasjon er et ukjent begrep i de fleste vestlige rettssystemer, og ordningen utgjør derfor ikke noe selvsagt ledd i et sanksjonsapparat mot ulovlige ytringer. En mortifikasjonsdom avgjør om det er ført bevis for en beskyldnings sannhet, men blir av folk flest ofte oppfattet som en konstatering av beskyldningen er sann eller usann. NJ ser derfor ingen grunn til å videreføre slike misforståelser, og mener en avvikling av denne ordningen ikke vil innebære noen svekkelse av personvernet, men derimot være i tråd med de øvrige europeiske lands rettstilstand.

I forlengelsen av Borviks fokus på sannhetskriteriet, foreslår han i tilknytning til opprettholdelse av mortifikasjonssystemet også den noe underlige løsningen at domstolen i fremtiden skal avsi dom for at beskyldningene er sanne/usanne, i stedet for bevist/ikke bevist. Med all respekt for det norske domstolsapparatet, er jakten på den endelige sannheten en øvelse erkjennelsesfilosofier har stridt med i årtusener, og vil etter vår mening kunne gi direkte absurde utslag i ærekrenkelsessaker.

5. Forbudet mot fotografering og filming i straffesaker

Borvik omtaler i sitt arbeid det tidligere forslaget til § 390 c – om forbudet mot fotografering og filming i straffesaker. NJ er usikker på hva Borviks hensikt er med sin omtale av § 390 c. Vi finner det derfor nødvendig å presisere at straffeforfølgning foregår i det offentlige rom og er en offentlig handling, og har derfor allmenn interesse. NJ har likevel forståelse for at enkelte personverninteresser kan ha legitimt vern i slike situasjoner. NJ advarer likevel sterkt mot et absolutt forbud mot fotografering og filming i straffesaker. Etter NJs syn er dette ikke forenelig med EMK artikkel 10 eller Grunnloven § 100, så lenge forbudet ikke gir rom for en avveining mellom hensynet til den avbildedes personvern og ytringsfrihet, jf. St.meld.

nr. 26 (2003-2004) s. 60. Vi mener gjeldende regler ivaretar dette på en tilstrekkelig måte, og viser til blant annet til bestemmelsene om retten til eget bilde (åndsverkloven § 45 c) og krenkelse av privatlivets fred (straffeloven § 390).

6. Vern om privatlivets fred

Borvik nevner kort i sin utredning (s. 4) Menneskerettighetsdomstolens behandling av den såkalte Carolinesaken mot Tyskland av 24. juni 2004, og hvor EMD konstaterte at tysk rett ikke ga et tilstrekkelig vern mot den systematiske fotograferingen – til enhver tid – som prinsesse Caroline av Monaco opplevde. Det er en kjensgjerning at kritikere av pressen hevder at denne avgjørelsen vil kunne ha store konsekvenser for norsk pressefrihet i fremtiden. Norsk Journalistlag vil derfor understreke at kjernen i privatlivet er det som foregår i det private rom - innenfor ”husets fire vegger”. Men retten til privatliv har aldri vært beskyttet av fysiske grenser, og vernet er mer abstrakt. Hvorvidt man fysisk befinner seg i et avsondret, privat rom, har riktignok betydning for graden av vern man skal kunne forvente å ha, men ingen avgjørende betydning som avgrensning av den private sfære.

Det som kan karakteriseres som nytt i Carolinesaken, i den forstand at spørsmålet ikke har vært prøvet før, er at de samme prinsippene gjelder som utgangspunkt også for kjente/offentlige personer, med et viktig forbehold for den som i kraft av sin person har formell, offentlig myndighet. Hvis mediene imidlertid først publiserer saker som har en viss allmenn interesse, vil det ikke være de rent private gjøremål til offentlige/kjente personer som vil omtales.

Vi merker oss for øvrig at Borvik i sin utredning konsekvent benytter begrepet ”offentlig interesse” som motvekt til den private interesse. Etter NJs oppfatning er uttrykket ”allmenn interesse” mer korrekt i denne sammenheng. Dette dekker ikke bare statens eller det offentliges interesser, men også viktige fellesskapsinteresser som

gjør seg gjeldende i samfunnet, sml. Ot.prp. nr. 55 (1997-98) s. 24. Der offentlige/kjente personer er involvert har Menneskerettighetsdomstolen også lagt listen lavt for hvilke private forhold som anses å ha allmenn interesse. Et godt eksempel på dette er Karhuvaara og Iltalehti-saken fra 16.11.2004. Her dreide det seg om en avisreportasje, der det ble omtalt at mannen til en parlamentarisk leder i Finland hadde slått ned en polititjenestemann i fylla. Faktum i oppslaget var ikke bestridt, og det var tidligere kjent at den kvinnelige politikeren var gift med denne mannen. Om den allmenne interessen uttalte EMD:

"On the other hand, it is to be noted that the subject matter of the impugned reporting did not have any express bearing on political issues or any direct links with the person of Mrs A. as a politician. Consequently, the articles in question did not pertain to any matter of great public interest as far as Mrs A.'s involvement was concerned. However, the public has the right to be informed, which is an essential right in a democratic society that, in certain special circumstances, may even extend to aspects of the private life of public figures, particularly where politicians are concerned (see Von Hannover, cited above, § 64). In this connection, the Court notes the District Court's opinion that the conviction of the spouse of a politician could affect people's voting intentions. In the Court's opinion this indicates that, at least to some degree, a matter of public interest was involved in the reporting."

Domstolen kom altså til at denne informasjonen kunne ha en viss innvirkning på innbyggernes stemmegivning, og dermed ble reportasjens innhold ansett å ha "public interest". Det kan således ikke kreves at publisering i slike tilfeller skal måtte sette i gang en høyintellektuell, politisk debatt. Maktutredningen for 2003 anser for eksempel ikke samfunnsmakten i landet vårt bare å være i form av politisk og økonomisk makt. Her vektlegges også ideologisk makt, for eksempel kulturelle standarder, og både finkultur og populærkultur anses som en del av det sentrale samfunnslivet. Knyttes således oppslag om offentlige/kjente personer til innhold med et visst snev av allmenn interesse, vil dette etter vår mening lettere stå seg i forhold til EMK artikkel 10.

7. NJs alternative forslag til bestemmelser om ærekrenkelser

For å illustrere NJs klare avstand fra Borviks bestemmelser om ærekrenkelser, kommer vi her, sammen med de andre presseorganisasjonene, med en grovskisse til et alternativt regelverk på området. Utkastet forutsetter at det ikke skal være straff for ærekrenkelser, ikke være vern av æresfølelsen og heller ikke være adgang til mortifikasjon.

NJ håper samtidig på en dypere og mer inngående dialog med departementet i den videre lovgivningsprosessen rundt vårt fremtidige injuriersystem.

Lovforslaget:

§ 3-6 Erstatning og oppreisning for ærekrenkelse og krenkelse av privatlivets fred.

Den som offentlig og på rettstridig måte, utsetter en annen for beskyldninger som er egnet til å skade vedkommendes omdømme, kan pålegges å yte erstatning og oppreisning til den fornærmede etter rettens skjønn.

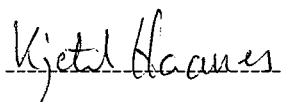
Den som overtrer straffeloven § XXX kan, såfremt han eller hun har utvist uaktsomhet eller vilkårene for straff er til stede, pålegges å yte erstatning og oppreisning til den fornærmede.

Dersom fornærmede avgikk ved døden mindre enn 15 år før offentliggjøringen etter første og annet ledd, kan krav om oppreisning fremsettes av avdødes livsarvinger, foreldre eller ektefelle.

Ansvar etter første til tredje ledd gjelder ikke i den som kun har bistått i den tekniske fremstillingen eller formidlingen av den rettstridige ytringen.

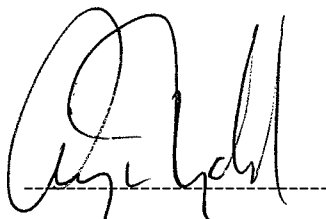
Ansvar for erstatning og oppreisning kan i særlige tilfeller også gjøres gjeldende mot utgiveren av den trykksak eller det massemedium som formidler ytringen dersom noen som derved har handlet i utgivers tjeneste kan holdes ansvarlig etter første eller annet ledd. I tillegg kan retten, dersom den finner det rimelig, pålegge utgiver å betale ytterligere oppreisning til skadelidte. Som utgiver etter dette ledd regnes den som er økonomisk ansvarlig for utgivelsen av vedkommende trykksak eller massemedium.

Med vennlig hilsen

Kjetil Haanes

- nestleder

August Ringvold

- saksbehandler